

Bijlage VMBO-GL en TL  
**2023**

tijdvak 1

**geschiedenis en staatsinrichting CSE GL en TL**

Bronnenboekje

**bron 1**

Oproep van Abraham Kuyper tot het tekenen van een volkspetitie (1878):

**NAAR  
DE KONING!  
VOLKSPETITIE**

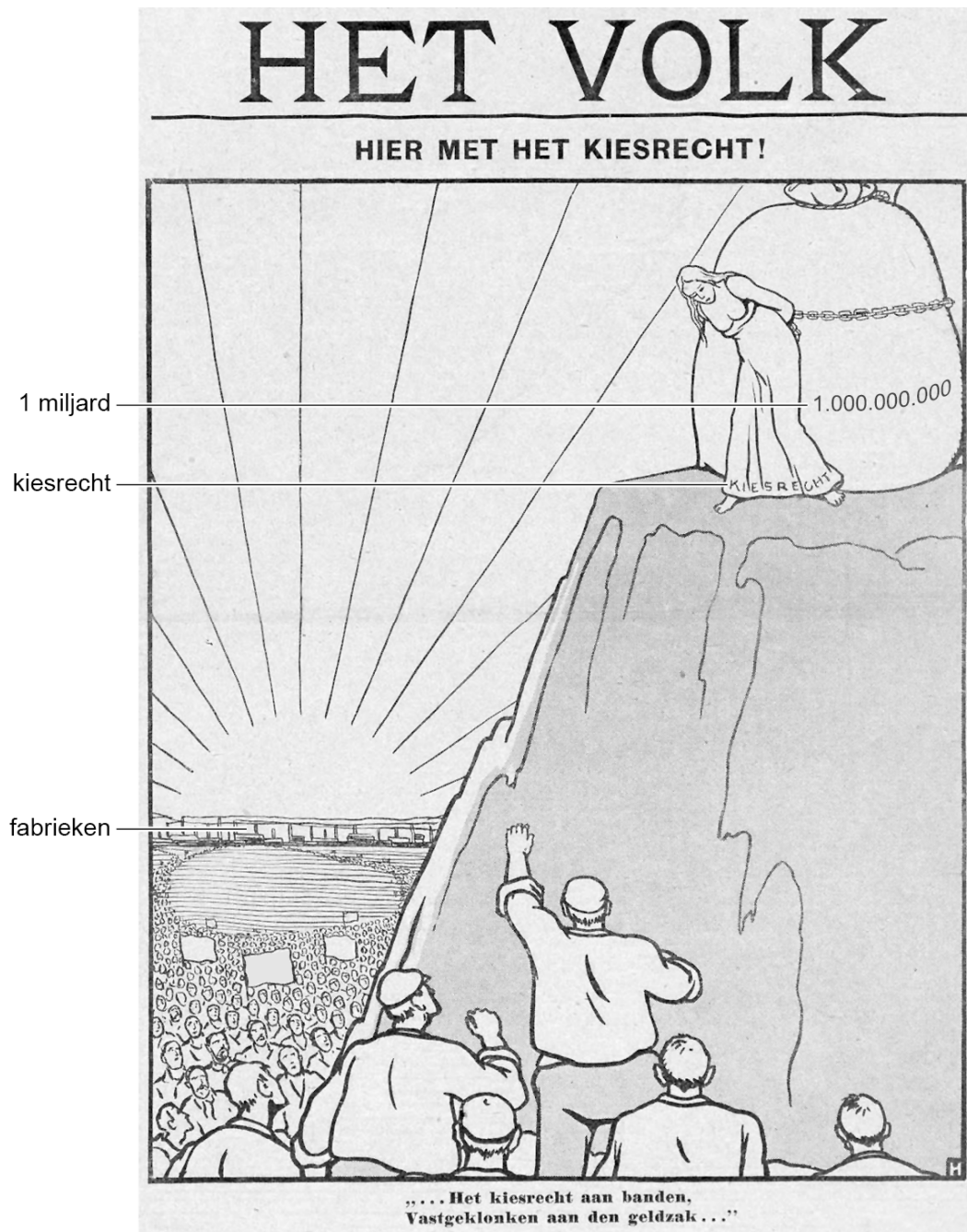
Alle mannelijke en vrouwelijke personen van  
20 jaar of ouder worden opgeroepen om de  
petitie te tekenen!

De koning wordt gevraagd de door de  
Tweede Kamer aangenomen onderwijswet  
NIET te ondertekenen. Het moet zowel voor  
de armen als voor de rijken mogelijk zijn om  
zelf te kiezen naar welke school hun kinderen  
gaan, zoals bijvoorbeeld  
“EEN SCHOOL MET DEN BIJBEL”

*Op zondag wordt niet getekend!*

**bron 2**

Een politieke tekening:



**Toelichting**

Boven de tekening staat: Het Volk. Hier met het kiesrecht!

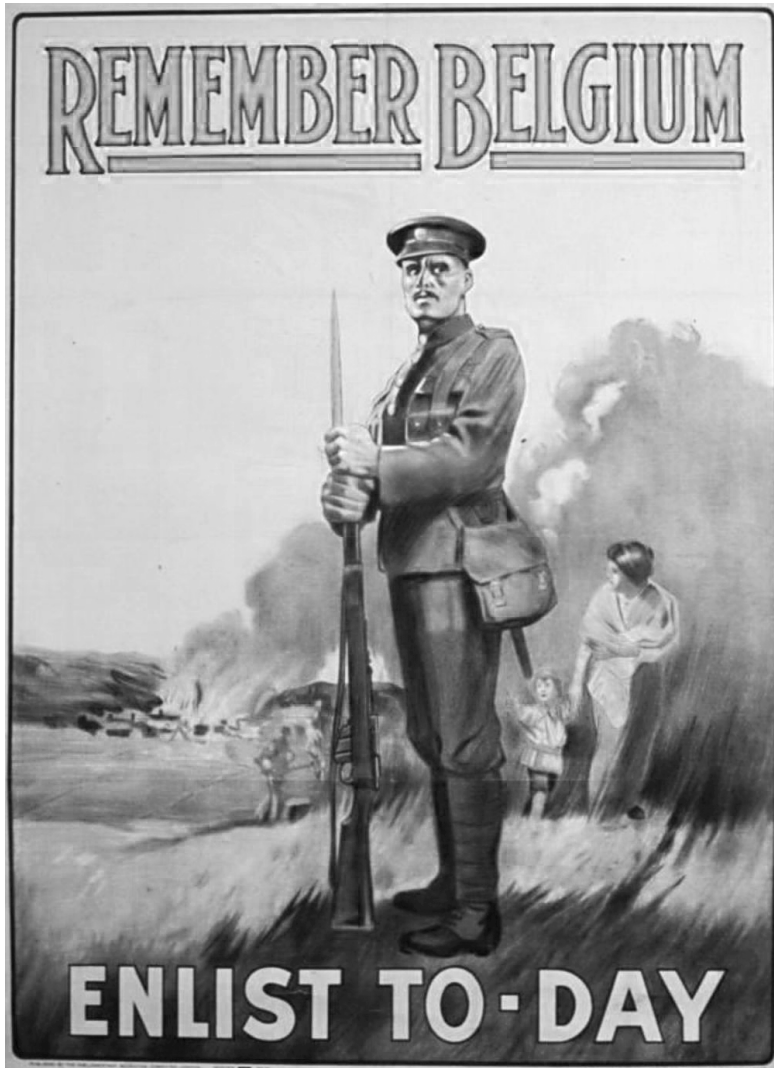
Op de zak staat: 1.000.000.000

De vrouw staat symbool voor het kiesrecht.

Onder de bron staat: "... Het kiesrecht aan banden, vastgeklonken (= vastgemaakt) aan de geldzak ...".

**bron 3**

Een Britse propagandaposter uit de Eerste Wereldoorlog:

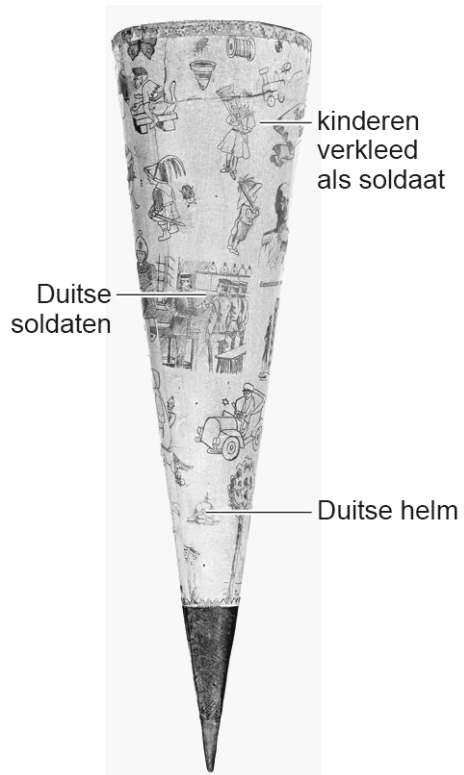


**Toelichting**

Op de poster staat: Denk aan wat er in België is gebeurd.  
Meld je vandaag nog aan.

#### bron 4

Een puntzak voor snoep (1915):



#### Toelichting

In Duitsland was het de gewoonte om kinderen op de eerste schooldag een puntzak met snoep mee te geven.

## bron 5

Hieronder staan drie kaarten van Europa uit verschillende perioden:

**kaart 1**



**kaart 2**



**kaart 3**



### bron 6

Een Duitse generaal kijkt in 1919 terug op de Duitse nederlaag:

Ik was bezorgd of Duitsland sterk genoeg zou blijven tot de overwinning. Ik heb mijn zorgen al vaker uitgesproken tegen de regering. In die tijd waren er al in het geheim plannen gemaakt om te capituleren. De dappere soldaten voelden zich verraden, want zij wilden doorvechten.

### bron 7

Een foto van een Duitse schoenmaker en een klant (1922):



Toelichting

Op het bord staat: Verkoop en reparatie alleen in ruil voor levensmiddelen.



### bron 8

Een foto van een lid van de SA dat een politieagent helpt bij zijn dagelijkse werk:



Toelichting

De man links is de politieagent. De man rechts is een lid van de SA.

### bron 9

Een tekst die werd uitgesproken op een kleuterschool vlak vóór het eten (1933):

Mijn Führer, door God aan ons gegeven,  
bescherm en bewaar mijn leven.  
U heeft Duitsland gered uit diepe nood.  
Ik dank u voor mijn dagelijks brood.  
Blijf bij me, verlaat mij niet.  
Führer, mijn geloof, mijn licht.



**bron 10**

Bevolking van de Sovjet-Unie werkzaam in verschillende sectoren (in %):

	<b>1924</b>	<b>1928</b>	<b>1939</b>
fabrieksarbeiders	10,4	12,4	33,7
zelfstandige boeren	75,4	74,9	2,6
boeren in landbouwbedrijven van de staat	1,3	2,9	47,2
landeigenaren	8,5	4,6	-

**bron 11**

Herinnering van een vrouw aan haar baan in een fabriek in de Sovjet-Unie (1937):

Als er in de fabriek storing was, werd er gezegd: "Dit is sabotage en verraad!" Dan werd er iemand gezocht en werd die uitgemaakt voor vijand van de staat. Hij werd net zo lang geslagen tot hij bekende dat hij het gedaan had. Tijdens de rechtszaak zeiden we dan tegen elkaar: "Moet je die rotzak zien die als spion bij ons werkte!" We gingen de veroordeling door de rechter nog geloven ook!

## bron 12

Hieronder en op de volgende pagina staan in totaal vijf foto's.

### foto 1

Duitsprekende inwoners uit Tsjechoslowakije verwelkomen de eerste Duitse soldaten:



### foto 2

Een Franse soldaat bewaakt een goederentrein met steenkool tijdens de bezetting van het Ruhrgebied:



### foto 3

Hitler groet soldaten tijdens een overwinningssparade in Polen:



**foto 4**

Een Duitse werkloze zoekt een baan vlak na het uitbreken van de wereldwijde economische crisis:



Ik zoek werk,  
maakt niet uit wat

**foto 5**

Tijdens de verkiezingen waarbij Hitler aan de macht komt, worden ballonnen met hakenkruizen uitgedeeld:



### bron 13

Uit een brief van Rijkscommissaris Seyss-Inquart, de hoogste vertegenwoordiger van het Duitse gezag tijdens de bezetting in Nederland (1942):

Aan het ministerie van Onderwijs

Ik heb gehoord dat er in het onlangs afgenomen eindexamen enkele vragen zaten waarin negatief over het nationaal-socialisme werd gesproken. Ook werd erin beweerd dat het nationaal-socialisme een gevaar voor de kerken is. Ik verzoek u om een reactie.

Rijkscommissaris Seyss-Inquart

### bron 14

Een foto genomen in Amsterdam tijdens de Tweede Wereldoorlog:

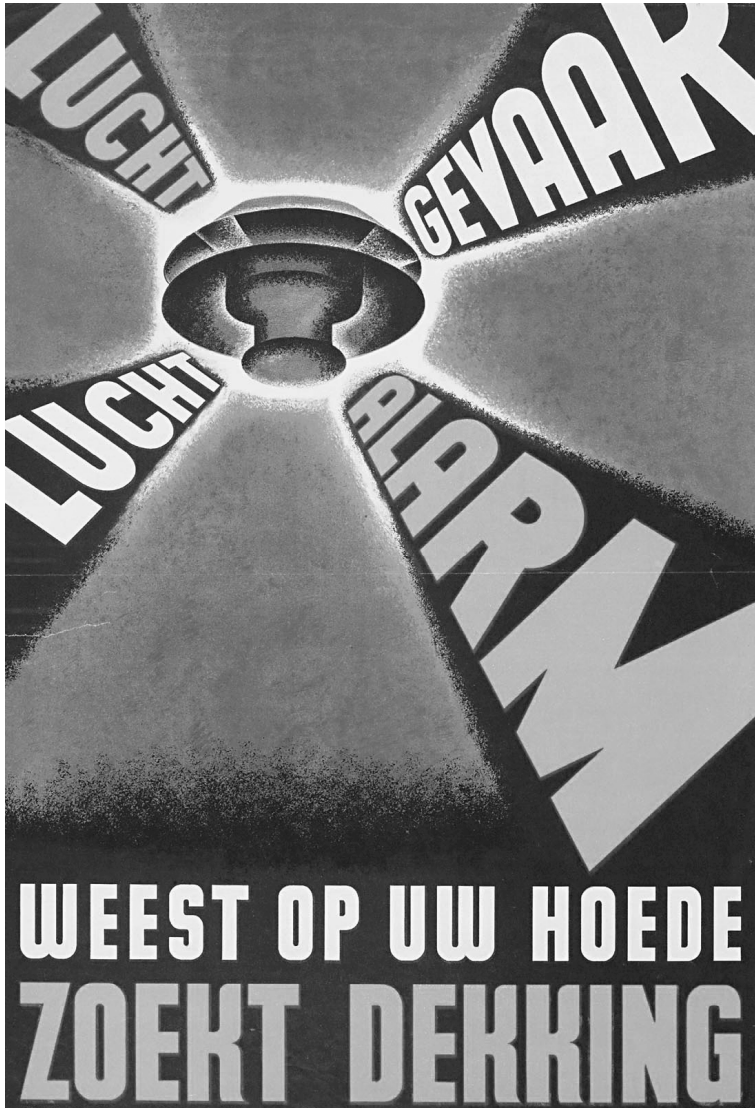


Toelichting

Op het bord staat in het Duits en Nederlands: Joodse wijk.

**bron 15**

Een poster die overal in Nederland werd opgehangen (1943):

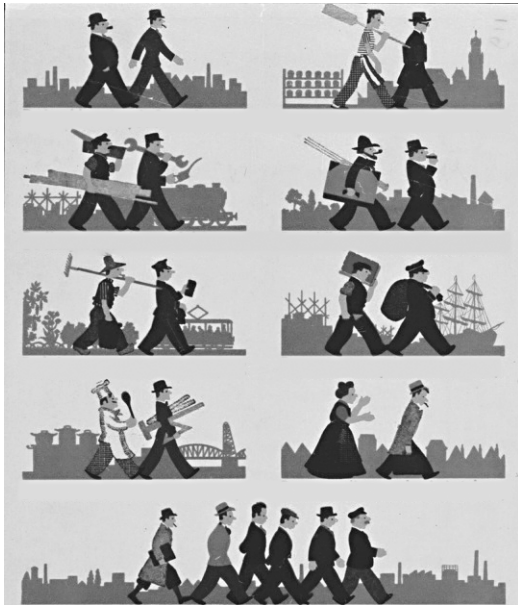


Toelichting

Op de poster staat: luchtgevaar, luchtalarm, wees op uw hoede, zoek dekking.

## bron 16

Een oproep in een Nederlandse poster (1943):



Toelichting

Bij de poster hoort de volgende tekst:

De boekhouder, de facturist (= iemand die rekeningen opstelt), de bakker en de ambtenaar,  
de timmerman, de machinist, de schilder en de handelaar,  
de tuinman en de conducteur, de metselaar, de varengast (= zeeman),  
de kok en ook de constructeur, de zoon die moeder is tot last,

Ook de student, ja iedere man  
die weet dat hij nog werken kan,  
hij vindt in Duitsland, dat staat vast,  
nu een baan die bij hem past!



**bron 17**

Uit het dagboek van een kampgevangene in Drenthe (1943):

maandag 31 mei

Een goede vriend, die hier afgelopen week naartoe is gedeporteerd, vertelde dat het in Amsterdam ook niet meer om uit te houden was. Hier in het kamp staan de treinwagons voor het transport van morgen al klaar. Het zijn er 48. Het is moeilijk om naar te kijken.

dinsdag 1 juni

De transporten blijven walgelijk. De wagons zijn oud, smerig en eigenlijk bedoeld voor het vervoer van paarden. Als mensen aarzelen, worden ze de wagons in geschopt. Als de wagons vol zijn, gaan de deuren tot op een kier dicht. Week na week verdwijnen zo een paar duizend Joden naar een onbekende bestemming. Er is nog nooit één Jood teruggekeerd om verslag uit te brengen.

**bron 18**

Uit een pamflet van de Duitse jongerengroep De Witte Roos (1943):

De dag is aangebroken dat de Duitse jeugd afrekent met de achterlijke manier waarop wij onderdrukt worden. Wij zijn opgegroeid in een staat die ons een uniform liet aantrekken en die ons het zelfstandig denken, oordelen en de mogelijkheid om te publiceren heeft afgenomen. Dat eisen wij terug.

**bron 19**

Een beschrijving van een president van de Verenigde Staten:

In de tijd dat hij acteur was, was hij sterk anti-communistisch. Toen hij president werd, was dit negatieve gevoel niet verdwenen en verhoogde hij de uitgaven voor het leger. Tegelijkertijd probeerde hij een betere relatie met de communisten in de Sovjet-Unie op te bouwen. Door intensief overleg met Gorbatsjov werd er een afspraak gemaakt om kernraketten voor de middellange afstand af te schaffen.



**bron 20**

Een gedeelte uit een dagboek (1989):

Het lijkt wel een droom. De grenswachten laten ons door, in de richting van het onbekende deel van de stad. We rijden het gebied door dat 28 jaar lang een levensgevaarlijk gebied was. En plotseling zien we wuivende en juichende mensen die ons ontvangen. Mijn dochter vraagt me om de auto te stoppen. Ze wil alleen maar even haar voet op de straat zetten. Even de grond aanraken. Ze was hier nooit eerder geweest.

**bron 21**

Uit een krantenartikel (2020):

**Het coronavirus versnelt de leegloop uit de kerken met bijna tien jaar**

Veel gelovigen die niet naar de kerk móchten tijdens de eerste coronagolf, zijn niet teruggekeerd zodra de omstandigheden dat weer toelieten. De huidige leegloop bevindt zich nu op het niveau dat pas voor 2030 was voorzien.

## bron 22

Hieronder staan fragmenten uit vijf liedjes uit verschillende landen:

### lied 1

Er is een tijd geweest, dat ik een nuttig mens was,  
Dat was de tijd, dat ik mijn hamer zwaaide.  
Het lijkt een ver geluk – een wondermooie daad!  
Ik voer geen hamer meer;  
Ik stempel slechts ... Ik stempel.

### lied 2

Honger en ruïnes door het mortiergeweld,  
Maar de stad blijft sterk als staal.  
Oh Stalingrad, je straten staan vol bloed,  
Maar het bevroren hakenkruis trekt zich terug.

### lied 3

De walm van gas en het geluid van mitrailleurvuur,  
Lichamen verstrikt in het prikkeldraad.  
Ik houd me schuil in bloedige loopgraven,  
Tot ook ik weer het niemandsland in ga.

### lied 4

Oh Nikita, je zult nooit weten,  
Hoe mijn thuis eruitziet.  
Maar als er ooit een tijd komt  
Dat geweren en de Muur je niet meer binnenhouden,  
Als je vrij bent om keuzes te maken,  
Kijk dan naar het Westen en je vindt een vriend.

### lied 5

New York, je bent nog steeds sterk.  
Na de aanval op jou verdien je respect.  
New York, we weten dat er veel is veranderd,  
Je verloor twee torens maar je doet nog mee.